

Klaudija Sedar

Bogojinska resolucija

Slovenska krajina oz. Prekmurje¹ je bilo v prvi polovici 20. stoletja prizorišče pomembnih zgodovinskih dogodkov. Večina teh je že raziskanih in temeljito obdelanih, zato tokratni prispevek ne bo obnavljal že znanih dejstev, temveč bo skušal na podlagi novih spoznanj osvetliti najbolj osrednje dogodke iz prelomnih let po I. svetovni vojni. Pri tem bo naša pozornost usmerjena predvsem na t. i. bogojinsko resolucijo oz. deklaracijo, ki se omenja v večini govorov ob prazniku *Priključitve Prekmurja*, 17. avgusta. Prav to nenehno ponavljanje nas je spodbudilo k vnovičnemu pregledu dogajanja po koncu vojne. Nenazadnje tudi zato, ker okoliščine nastanka, predvsem pa vsebina te resolucije še vedno niso docela razjasnjeni, čeprav vsi dosedanji slavnostni govori ob omenjenem prazniku sporočajo, da so Prekmurci željo o priključitvi k matični domovini leta 1919 zapisali v t. i. bogojinski deklaraciji.

Poglejmo konkretne primere:²

- 17. 08. 1999 – slavnostni govornik, predsednik Republike Milan Kučan pledira zato, da naj bo /.../ ohranjanje spomina spominjanje na tisti čudno prelomen in prevraten čas, v katerem so Slovenci med Muro in Rabo začutili usodno nujno, ki so jo izrazili z besedami: »Prebivalci Slovenske krajine slovesno izjavljamo, da smo vsekdar bili in hočemo biti in ostati Slovenci. Mi hočemo ostati združeni s Slovenci na drugi strani Mure v Združeni Sloveniji.« *V bogojinsko Resolucijo jih je zapisal tamkajšnji župnik Ivan Baša pred natanko 80 leti, 1919. leta.*
- 17. 08. 2007 – slavnostni govornik, okoljski minister Janez Podobnik: /.../ Po koncu 1. svetovne vojne je delegacija Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev na pariški mirovni konferenci zahtevala, da se ozemlje Prekmurja vrne matični državi; *Prekmurci so to željo zapisali v t. i. bogojinsko deklaracijo.* Poudarili so, da so vedno bili in bodo Slovenci in zato želijo živeti v enotni, združeni Sloveniji.

¹ V izogib zmešnjavi pri poimenovanju enkrat etnografskega imena *Slovenska krajina* in drugič spet geografskega imena *Prekmurje* bo (razen v dobesečnih navedkih) uporabljano geografsko ime, ki je v stalni rabi dandanes, tj. Prekmurje. K tej odločitvi so pripomogle tudi besede msgr. dr. škofa Jožefa Smeja, da sta se ti dve poimenovanji dejansko pojavili istočasno.

² Povzeti primeri so dostopni na naslednjih spletnih straneh:

<http://www2.gov.si/up-rs/2002-2007/bp-mk.nsf/dokumenti/01.08.1999-97-02> (12. 5. 2010);

<http://www.rtv slo.si/slovenija/prekmurje-praznuje-zdruzitev-z-domovino/75071> (12. 5. 2010); <http://www.rtv slo.si/slovenija/prekmurci-slavijo-zdruzitev/58579> (12. 5. 2010);

<http://www.dz-rs.si/index.php?id=387&type=98&show=64&cHash=1abbefb325> (12. 5. 2010).

- 16.08.2008 – slavnostni govornik, premier Janez Janša: Bogojinska deklaracija: /.../ Smo in bomo Slovenci. *Prekmurci so željo, da se priključijo matični domovini sicer zapisali že v t. i. bogojinski deklaraciji*, v kateri so poudarili, da so vedno bili in bodo ostali Slovenci in da zato želijo živeti v enotni, združeni Sloveniji. Pariška mirovna konferenca je mejo določila po razvodu rek Rabe in Mure, s čimer je več slovenskih vasi s 6.087 Slovenci ostalo na Ogrskem.
- 14.08.2009 – slavnostni govornik, predsednik Državnega zbora dr. Pavel Gantar: /.../ Prekmurci ste vedno bili in vedno boste Slovenci. *To ste zapisali sami v znamenito Bogojinsko deklaracijo*.

Kot je iz navedenega razvidno, postavlja Milan Kučan bogojinsko resolucijo v leto 1919 in kot avtorja resolucije predstavi Ivana Bašo. Ostali govorniki zapis oz. sprejetje resolucije navajajo brez letnice oz. natančnejše opredelitve. Ker pa se njihova omemba le-te pojavlja vselej ob prazniku *Priključitve Prekmurja*, se sklepa, da jo prav tako uvrščajo v leto 1919. Povsem jasno je slednje razvidno iz navedka v časopisu Večer:³ Leta 1919 je v bogojinsko resolucijo zapisal tamkajšnji župnik Ivan Baša usodno nujno z besedami: »Prebivalci Slovenske krajine slovesno izjavljamo, da smo vseskozi bili in hočemo biti in ostati Slovenci. Mi hočemo ostati združeni s Slovenci na drugi strani Mure v Združeni Sloveniji.«

Prav tako vsi govorniki (razen g. Kučana) navajajo bogojinsko resolucijo oz. deklaracijo brez vsakršnega dodatnega pojasnila, vsebine in okoliščin, v katerih naj bi bila resolucija sprejeta. Prav to nam je porodilo številna vprašanja, ki so nas spodbudila k sistematičnemu iskanju konkretnih odgovorov oz. h konkretnim pojasnilom.

Pri tem se v prvem delu osredotočamo na avtorja resolucije in njegovo aktivno kot tudi pasivno delovanje v letu 1919: Zakaj Ivan Baša in ob kateri priložnosti leta 1919 naj bi prav on te besede zapisal v t.i. bogojinsko resolucijo – ob priključitvi? V drugem, osrednjem delu, bo pozornost osredotočena na dogodke v letih 1918 do 1926: Kdaj točno je bila torej zapisana bogojinska deklaracija? V tretjem delu bo uporabljena metoda strukturiranega intervjuja z enim samim, a ključnim vprašanjem: Na kateri vir se slavnostni govorniki sklicujejo ob svojih navedbah, da so Prekmurci oz. Ivan Baša željo po matični domovini zapisali v bogojinski deklaraciji? So za to odgovorni nestrokovni »zgodovinarji« ali celo ustno izročilo oz. zmotna interpretacija le-tega?

1. Ivan Baša kot »buditelj« prekmurskega ljudstva

Ivan Baša (roj. 11. aprila 1875, u. 13. februarja 1931) je brez dvoma eden najpomembnejših akterjev prekmurske zgodovine v prvi tretjini 20. stoletja. Poznamo ga kot priljubljenega duhovnika, kot pisatelja⁴ in kot zagovornika prekmurske

³ Večer, Hladen odnos do državnega praznika ali ..., 24. 8. 2009, str. 26.

⁴ O njegovi dušnopastirski službi in slovstvenem delu glej npr. Smej, Ivan Baša, njegovo življenje in delo, str. 99–102; Škafar, Župnija Gospodovega vnebohoda v Bogojini, str. 41.

avtonomije in priključitve k Jugoslaviji. Na tem mestu nas zanima predvsem njegovo delovanje v vlogi t. i. »narodnega buditelja.« Narodno zavest in ljubezen do vsega slovenskega mu je vcepil njegov oče, navdušen Mohorjan in v času najhujše madžarizacije (1891–1905) poverjenik Mohorskih knjig v beltinski župniji. Njegovo zanimanje za usodo Prekmurja je zraslo v času šolanja; v gimnaziji in bogoslovnem semenišču, kjer je imel tesne stike⁵ z drugimi prekmurskimi izobraženci z desne strani Mure.⁶ K premisleku o usodi sonarodnjakov pa so ga napeljale predvsem izkušnje v času njegovega službovanja v Bogojini.⁷

- Sicer pa nas v tej razpravi zanima predvsem njegovo delovanje v letu 1919:⁸
- 14. januarja so Baša, Klekl in drugi na Kleklovem domu v Črenšovcih razširili, sprejeli in podpisali načrt avtonomije Prekmurja;
- 6. februarja je od ministrskega predsednika Berinkeya prejel brzojav, naj se 12. februarja v Budimpešti udeleži posveta in pogajanj glede avtonomije, a se povabilu ni odzval;
- 23. marca so ga župljani seznanili z lepakom *Vsakomur*;⁹ ki je visel na cerkveni lipi;
- 4. junija ga je mati nagovorila, naj se za dan ali dva umakne k sorodnikom v Gančane, saj so bili duhovniki kot nasprotniki revolucije najbolj izpostavljeni preganjanju nove oblasti;
- Za 12. avgust navaja vstop jugoslovanskih čet iz radgonske in ljutomerske smeri v Prekmurje. S tem je bilo to priključeno k Jugoslaviji, meja med slednjim in Ogrsko pa je potekala ob razvodnici med Rabo in Muro. K Jugoslaviji pa je pripadlo Prekmurje brez Porabja, kar pomeni, da načrt avtonomnega Prekmurja ni bil upoštevan;
- 17. avgusta ga je obiskal Marko Forjan, ubežnik iz ječe. Seznanil ga je s svojo usodo hlapca na Štajerskem in s popoldansko proslavo osvoboditve Prekmurja v Beltincih ter hkratno slovesno božjo službo, ki jo je opravil prof. dr. Fran Kovačič;

⁵ Skupaj z obema Klekloma, Jožefom Sakovičem, Francem Rogačem in Štefanom Küharjem je namreč spadal v ožji krog sodelavcev dr. Franca Ivanocyja. Da so bili ti stiki eden izmed ključnih dejavnikov pri združitvi Prekmurja z ostalo Slovenijo, pojasnjuje Novak: »Nikoli ne bi bila naša krajina združena z ostalo Slovenijo leta 1919, ko ne bi bilo našega slovenskega tiska, ko ne bi bilo stikov naših duhovnikov in vernikov s Slovenci onstran Mure, ko ne bi v njih živela zavest: Slovenci smo, to je naša naravna pravica in dolžnost, da to ostanemo.« (Novak, Učitelji in rešitelji našega ljudstva, str. 34).

⁶ Škafar, Župnija Gospodovega vnebohoda v Bogojini, str. 41–42; Smej, Ivan Baša, njegovo življenje in delo, str. 102; Baša Ivan, bogojanski plebanoš, v: Kalendár Srca Jezušovega, 1932, str. 32.

⁷ Kot pravi sam: »Gda sem prišeo v Bogojino, so po večeraj dečki že vogrski spevali ... Začno sem je zbirati pa je včiti naše slovenske pesmi...« (Baša Ivan, bogojanski plebanoš, v: Kalendár Srca Jezušovega, 1932, str. 35).

⁸ Smej, Psalmi vaškega župnika, str. 190–199.

⁹ Vsebina razglasa je bila naslednja: Madžarska socialnodemokratska stranka se je združila s komunistično stranko. /.../ Delavci vsega sveta, stresite s sebe jarem svojih tlačiteljev-kapitalistov! /.../ Proletarci vsega sveta, zedinite se! Živela revolucionarna internacionala delavcev, vojakov in poljedelcev! V imenu Madžarske republike svetov Béla Kun, komisar za zunanje zadeve, voditelj proletarske revolucije (Listina *Vsakomur oz. Svakomu*, saj je zapisana v hrvaškem jeziku, je dostopna v PAM, št. 10/348).

- 28. avgusta je sombotelski škof János Mikes imenoval Janoša Slepca za generalnega vikarja soboške dekanije ter obenem Dolenc in Markovec kot dušnopastirskih postojank monoštrske dekanije, saj sam neposredno več ni mogel upravljati Prekmurja. Hkrati je imenoval lendavskega župnika Florijana Straussa za generalnega vikarja lendavske dekanije;
- 2. oktobra so katoličanski in evangeličanski duhovniki v narodnem svetu oz. t. i. prekmurskem parlamentu zahtevali, naj se v šolah poleg knjižne slovenščine ohrani tudi prekmurščina.

Ne gre zanikati, da je bilo njegovo življenje silno razgibano in vsestransko, pri čemer seveda ne smemo pozabiti tedanjih razmer v Prekmurju, polne negotovosti in napetosti. A vrnimo se k naši resoluciji. Kot kažejo dosedanje navedbe, ni v letu 1919 niti sledu o kakršnikoli resoluciji, ki bi bila zapisana s strani Ivana Baše v Bogojini. Da bi Baša »pozabil« zapisati tako pomemben dogodek oz. dokument, je skorajda nemogoče. Če se torej sklicujemo na njegove zapise, bogojinska resolucija nikakor ni mogla biti zapisana leta 1919, kot nam to ob vsakoletni proslavi ponavljajo slavnostni govorniki.

Nadaljnje prebiranje zgodovinskih tekstov in zapisov o življenju Ivana Baše nas tako vodi naprej, do leta 1926. Še prej pa moramo na kratko osvetliti dogajanje v letih takoj po vojni.

2. Prekmurje med 1918 in 1926

2.1 Osvoboditev Prekmurja

V letih 1918/1919 so si slovenski voditelji dolgo prizadevali, da bi po legalni poti pridobili čim več narodnih pravic. Ob tem so tako nenehno preverjali možnosti, ki sta jim ponujali obe strani (madžarska in jugoslovanska). Eden izmed prvih korakov je bila ustanovitev Narodnega sveta za Slovenijo v Ljubljani, 16. avgusta 1918. Ta je predstavljal vrhovno politično organizacijo, katere namen je bil pripraviti združitev Slovencev s Hrvati in Srbi v samostojno državo. Za predsednika je bil na ustanovnem zboru izvoljen Anton Korošec, ki je na podlagi sklepa, izdanega s strani ustavnopravnega odseka¹⁰ 28. oktobra 1918, prevzel oblast za prehodno obdobje. Od 23. oktobra naprej so tako v vseh pomembnejših krajih in okrajih ustanovili okrog 130 krajevnih Narodnih svetov, ki naj bi bili ljudstvu kažipot v izvrševanju prave samoodločbe v duhu in smislu Narodnega sveta.¹¹ Samoumevno je torej, da so se Narodni sveti formirali z namenom, da zadovoljijo težnje in zahteve množic, saj so navsezadnje bili predvsem organi vrhov in dejansko zaščita temeljev obstoječega sistema. V ta namen so po krajih organizirali shode, saj je le na tak način bil dosežen dialog med predstavniki sveta in ljudskimi množicami.

¹⁰ Narodni svet je bil razdeljen na 9 odsekov (finančni, aprovizijski, organizacijski, propagandni, ustavnopravni, prometni, administrativni, gospodarski in kulturni) ter pododseke (Jerič, Narodni svet, str. 147).

¹¹ Prav tam, str. 145–147.

V Prekmurju so bili v tem času najbolj odmevni shodi v Murski Soboti (20. 10. 1918), v Ljutomeru (3. 11. 1918) in v Radgoni (26. 12. 1918).¹²

Skrb za Štajersko in Prekmurje je Ljubljana prepustila Mariboru z nalogo, ki naj bi določil narodne meje proti nemški Štajerski in Madžarski, v vseh krajih ustanavljal narodne straže, narodne svete, sestavljal kataster narodne in tuje posesti, reševal gospodarska vprašanja itd. Pri tem je bil referat za Prekmurje zaupan članu sveta in mariborskemu bogoslovnemu profesorju dr. Matiji Slaviču.¹³ Ta je 3. septembra 1918 prišel s to »novico« k Ivanu Baši, župniku v Bogojini in mu naročil, naj v Bogojini ustanovi Narodni svet. Obenem ga je seznanil, da bo podobno nalogo zaupal Jožefu Kleklu mlajšemu v Dolencih in dr. Mirku Lenaršiču na Dolnjem Seniku. Baša je zaupano nalogo izpeljal in v Bogojini na dan, ko sta se združili Država SHS in Kraljevina Srbija v enotno državo, ustanovil Narodni svet. Na to prvo adventno nedeljo, 1. decembra 1918, je Ivan Baša najprej pri maši s posebnim poudarkom prebral Jezusove besede iz evangelija: »Dvignite glave, vaše odrešenje se približuje!« Po pridigi pa vernikom oznanil, da bo po maši v šoli sestanek Narodnega sveta. Nanj so prišli skoraj vsi moški in nekaj žensk, saj je bil sestanek javen. Ivan Baša je tedaj kot predsednik Narodnega sveta prebral osnutek izjave, ki jo je nameraval poslati vladi v Budimpešto.

Ta »sporazum o samoodločbi«,¹⁴ s katerim naj bi Slovenci dobili upravno, cerkveno, šolsko in kulturno avtonomijo znotraj Madžarske je bil podpisan, pozneje tudi s strani drugih župnikov. Na ta poziv so bili v Prekmurju v večih krajih ustanovljeni Narodni sveti, s posredovanjem katerih je tudi madžarska vlada izvedela, da se Prekmurje noče odcepiti od Madžarske, temveč si znotraj nje zagotoviti le narodnostne pravice.¹⁵

Čez dober mesec dni, 14. januarja 1919, se je Baša skupaj z drugimi¹⁶ sestal na Kleklovem domu v Črenšovcih, kjer so zahtevo po avtonomiji v Slovenski krajini razširili, jo sprejeli in podpisali, tudi v primeru, če bi prišli pod Jugoslavijo: »V avtonomno Slovensko krajino se mora vključiti tudi Porabje z Monoštrom. V Slovenski krajini, v Soboti morajo biti slovenska gimnazija, slovensko učiteljsko in slovenski licej za dekleta. Učni jezik naj bo slovenski, črkopis gajica. Nepravilno ime »vend(ski),¹⁷ Vendi«, se mora uradno nadomestiti s »slovenski, Slovenci.« »Avtonomija Slovenske krajine mora ostati tudi v primeru, če se Prekmurje združi z ostalimi Slovenci.«¹⁸

¹² Slavič, *Naše Prekmurje*, str. 246–248; Kokolj, *Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919*, str. 70; 73; 88.

¹³ Kokolj, *Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919*, str. 86.

¹⁴ Definicijo *Slovenske avtonomije* podaja Klekl v: *Novine*, 16. 03. 1919, št. 11.

¹⁵ Klekl, *Važnejši dogodki*, str. 39.

¹⁶ Prisotni so bili duhovniki iz Zalske županije, in sicer, poleg Ivana Baše in Jožefa Klekla, beltinski, črenšovski in turniški duhovnik (Klekl, *Važnejši dogodki*, str. 43).

¹⁷ V izvorniku (Smej, Ivan Baša, njegovo življenje in delo, str. 102) zapisan izraz *vend* z malo začetnico lahko razumemo v vlogi pridevnika *vendski*, kot je v nadaljevanju pomen izraza »slovenski« tudi opredeljen.

¹⁸ Smej, Ivan Baša, njegovo življenje in delo, str. 102; isti, *Psalmi vaškega župnika*, str. 190.

Smoter sestanka, tako Klekl,¹⁹ je bil seznaniti madžarsko vlado z dokončnim stališčem prekmurske duhovščine do jugoslovanskega vprašanja. Ta načrt avtonomije, ki je bil vsebinsko enak načrtu Ivana Baše z dne 1.12.1918, so podpisniki dobra dva meseca kasneje (9.2.1919) objavili v Novinah.

Načrt ali plan avtonomije, ki so ga podpisali²⁰ slovenski duhovniki v Zalski županiji je predvideval zagotovitev avtonomnih pravic Prekmurju ne glede na to, kateri državi bi mirovna konferenca pokrajino prisodila. Na to madžarska vlada nikakor ni mogla pristati, saj je načrt prejudiciral možnost, da Prekmurje pripade Jugoslaviji. Obenem je bil pripravljen tako in zato, da bi narodnim voditeljem, predvsem Kleklu, zagotovil manevrski prostor in čas za konkretnejšo odločitev v skladu z razvijajočimi se mednarodnimi političnimi razmerami.²¹ Sicer pa je 14. januarja 1919 podpisani načrt, objavljen v Novinah, objavil tudi madžarski soboški tednik²² in ga opremil s precej zgovornim komentarjem: *To naj bi bil načrt avtonomije, ki si ga je zamislil Klekl Jožef in s katero hoče rešiti vendsko ljudstvo Jugoslaviji ter pri izvedbi tega načrta ga podpirajo, kakor izhaja iz predgovora k načrtu, beltinski župnik Kúhar Jožef, bogojinski župnik Baša Ivan, črenšovski župnik Čačič Jožef in turniški župnik Sakovič Jožef. /.../ Resnici na ljubo je treba pripomniti, da je katoliška duhovščina murskosoboškega okraja na konferenci dne 3. februarja s soglasnim sklepom zavrnila vse točke načrta in smatra vso umetnijo za delo človeka, ki je zabredel in ki je našel med duhovščino, žal, štiri zaveznike. /.../ Zaenkrat dajmo le zvočnik na vijolino, zadušimo upravičeno vznemirjenje in pomirimo rodoljubno ljudstvo tega okraja, toda v kratkem bo našlo ljudstvo tega okraja način in priložnost, da primerno odgovori na poizkuse izpodkopavanja reda in kmalu bo prišel čas, ko bodo Klekl Jožef in njegovi tovariši, če bodo o tem govorili, da so nosilci ljudskega čustvovanja, prisiljeni govoriti drugače in v drugem duhu.*

Reakcija je razumljiva, saj je načrt avtonomije Prekmurja oz. Slovenske krajine zelo ambiciozen. Predvideval je namreč, da se bo celotno Prekmurje skupaj s Porabjem in Monoštrom združilo v državo Slovenijo. Odziv je sledil tri dni kasneje, ko je dr. Bela Obal sklical shod v Beltincih in predstavil enačico, po kateri bi Prekmurje ostalo sestavni del Ogrske. Med publiko je to sprožilo burne reakcije, tako da je bil Obal še pred koncem shoda preglašen z medklici »Živela Jugoslavija!«²³ Omenjeni shod je bil le eden izmed mnogih podobnih srečanj in prepričevanj,

¹⁹ Klekl, *Važnejši dogodki*, str. 26.

²⁰ S tem je soglašala velika večina duhovščine od Mure do Rabe, ki je v imenu svojih vernikov sprejela avtonomijo. Odziva ni bilo le iz dveh katoliških župnij, a sta tudi ti dve zahtevali pravico uporabe slovenskega jezika (Klekl, *Važnejši dogodki*, str. 44).

²¹ Fujs, *Prekmurci v dvajsetem stoletju*, str. 67–68; Ista: *Kako so Prekmurci v desetih mesecih preživeli devet zamenjav oblasti, pa vendar zaupali politiki*, str. 234; Kokolj, *Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919*, str. 94–98.

²² *Muraszombat és vidéke*, 09. 02. 1919.

²³ Smej, *Psalmi vaškega župnika*, str. 190; Slavič: *Naše Prekmurje*, str. 39. Shod v Beltincih podrobneje opisuje Klekl (*Važnejši dogodki*, str. 24–25). Za odziv 10.000 zbrane množice Klekl »pripisuje« krivdo Obalu, ki svojega govora ni pričel z navedbo pravic za ljudstvo, temveč z materialnimi dobrinami. S tem, ko je ljudstvo zahtevalo Jugoslavijo, je dejansko zahtevalo avtonomijo v mejah države.

ki jih je Obal kot načelnik vladnega komisariata (imenovan 11. decembra 1918) izpolnjeval tako, da je skliceval ljudska zborovanja in na njih dosegal, da so se navzoči izrekli za neločljivost od Ogrske, hkrati pa obljubljal pošiljke živeža in drugih potrebščin.²⁴

Z načrtom avtonomije Prekmurja, podpisanim v Črenšovcih, se je seznanil tudi tedanji sombotelski škof János Mikes. Ker je uvidel, da so podpisani duhovniki naklonjeni Jugoslaviji in ne Ogrski, se je odpravil na pot, da »uredi zadeve.« Njegov prihod v vlogi političnega agenta pa ni dosegel željenega rezultata.²⁵ Tudi zato je Ivan Baša 6. februarja prejel brzozjav od ministrskega predsednika Berinkejya, naj se 12. februarja v Budimpešti udeleži posveta in pogajanja glede avtonomije Prekmurja. A to se ni zgodilo, prav tako ni obveljal noben od načrtov, saj se je ljudski republiki bližal konec. Na Madžarskem je namreč 23. marca 1919 sledila razglasitev boljševiske Republike svetov, v Murski Soboti pa je nastala kratkotrajna Murska republika.²⁶

Do ključne prelomnice v političnem življenju prekmurskih Slovencev je prišlo 1. avgusta 1919, ko je Vrhovni svet v Parizu ugodil zahtevi vlade Kraljevine SHS. Meja med novima državama je potekala ob razvodnici med Rabo in Muro. Javno razglasitev »pridružitve« Prekmurja in izročitev le-tega jugoslovanski civilni upravi²⁷ so slovesno proslavili dne 17. avgusta v Beltincih, prvo nedeljo po uradni priključitvi, meje pa so bile dokončno potrjene šele leta 1924.²⁸ Navkljub trenutni stabilnosti pa se je negotovo stanje nadaljevalo še nekaj let po priključitvi k novi državi in znova pripeljalo do shodov, le da je bil tokrat namen zbranih ljudskih množic nekoliko drugačen.

2.2 Manifestacije za Prekmurje

Povod za nadaljnje nemire so bile jugoslovanske čete. Lendavski okraj so namreč 12. avgusta 1919 zasedli Hrvati, češ da spada k Sloveniji le soboški okraj. Z odlokom, ki so ga Prekmurci izposlovali v Beogradu, je bilo nato vendarle doseženo, da ostane vse Prekmurje do ustavne ureditve ena upravna enota s civilnim komisarjem, ki ga imenuje Deželna vlada Slovenije.²⁹ Ne glede na to Hrvati svoje namere niso opustili. Nasprotno, v prihodnjih letih so jo uveljavljali še pogosteje. O tem med drugim poroča tudi Vinko Škafar,³⁰ ki se sklicuje na ljubljanskega

²⁴ Kokolj, *Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919*, str. 83. Prim. tudi Fujs, *Ko je bilo Prekmurje republika*, str. 88.

²⁵ Klekl, *Važnejši dogodki*, str. 27ss.

²⁶ Od 29. maja do 3. junija 1919. (Smej, *Psalmi vaškega župnika*, str. 190–191; isti, Ivan Baša, njegovo življenje in delo, str. 103; Klekl, *Važnejši dogodki*, str. 53.

²⁷ V upravo civilnemu komisarju Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, dotedanjemu mariborskemu okrajnemu glavarju dr. Srečku Lajnšiču.

²⁸ Slavič, *Naše Prekmurje*, str. 258–261; isti: *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev*, str. 74–77. Prim. tudi Kyovsky, *Trianonska pogodba in slovensko-ogrska meja*, str. 251–255.

²⁹ Liška, *Porajanje in rast narodne zavesti prekmurskih Slovencev*, str. 272–273.

³⁰ Škafar, V., *Prizadevanja za škofijo po prvi svetovni vojni*, str. 106.

škofa Jegliča. Ta je namreč k »Predlogom za konkordat« zapisal, da se je hrvaška Radićeva stranka že od leta 1923 močno zavzemala za Prekmurje in ga želela združiti s »svojimi hrvaškimi brati iz Medmurja in hrvatskega Zagorja.«

Zahteve, da je potrebno Prekmurje priključiti Hrvaški, češ da Prekmurci niso Slovenci, ampak Hrvati, so postajale iz dneva v dan vse odmevnejše, predvsem s strani Radićeve stranke. Kot poroča Kokolj,³¹ so te zahteve prizadevno objavljali hrvaški časopisi, a so se tudi v Prekmurju začeli situaciji primerno pripravljati na odpor.

Po agrarni³² reformi so bili kmetje namreč prisiljeni za drag denar kupovati zemljo, ki bi jo prej lahko dobili od grofov po polovični ceni. Za prizadete se je sicer potegnil poslanec Klekl,³³ a namera Radićevih prijateljev, da pridobijo Prekmurje v svojo upravo in imajo ob tem popoln nadzor nad tamkajšnjim ljudstvom, je ostala. Že sama misel, da bi bili izročeni na milost in nemilost tem načrtom, je Prekmurce močno vznemirila, zato so se 29. avgusta 1926 zbrali na protestnih zborovanjih, od katerih sta dva potekala v Murski Soboti in v Črenšovcih. Na zborovanja je z dr. Antonom Koroščem na čelu prišla tudi večina ostalih poslancev SLS-a;³⁴ Jožef Klekl,³⁵ dr. Kulovec, dr. Franc, Anton Sušnik, Ivan Strcin, Štefan Falež, Andrej Bedjanič, Jožef Škoberne in tudi dr. Matija Slavič.³⁶ Kot poroča Kokolj,³⁷ se je dr. Korošec v času Uzinovićeve radikalne in radićevske vlade prav tako politično udejstvoval na shodih v Ljubljani, Domžalah, Trebnjem in Mariboru, kjer je grajal neaktivnost vlade, zahteval njen odstop in vztrajal pri zahtevi po avtonomni Sloveniji. Pot ga je pripeljala tudi v Prekmurje na omenjena shoda, kjer se je zavzel za to, da pokrajina ostane v Sloveniji.

³¹ Matošić, Pitanje našeg Prekomurja. Što su Prekomurci? Hrvati, Slovenci ili Vendi? Obzor, Zagreb 6. srpnja 1926k, 178/5; isti, Po hrvatskom Prekmurju. Jutarnji list, 15. jul. 1926 (Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 210–213).

³² Agrarno vprašanje je bilo osrednji problem v priključenem Prekmurju, saj je na večini zemlje (skoraj tretjina je bila v lasti plemiških rodbin) živel skoraj 90 % kmečkega prebivalstva. Vaškim polproletarcem je sicer na novo nastala Država SHS obljubljala, da jim bo brez odškodnine dodelila veleposestniško zemljo, toda za zemljo, ki jim je bila konec leta 1919 dodeljena le v zakup, so vse so leta 1932 plačevali drago zakupnino (Novak; Orešnik; Štiel: Pomniki NOB v Slovenskih goricah in Prekmurju, str. 284). Z agrarno reformo je država grofom sicer odvzela večino veleposestev, ki bi se morala razdeliti med kmete, a se je kot posredovalec vrnila Zagrebačka banka, ki je od grofov kupila zemljo po smešno nizki ceni, nato pa jo ponujala kmetom za oderuški denar. Pred tem so namreč kmetje dobivali zemljo od veleposestnikov in madžarskih grofov samo v najem (Slovenski gospodar, 2. sept. 1926)

³³ Z ustnimi in pismenimi prizadevanji in nenazadnje z ustanovitvijo Agrarne zadruge za Prekmurje, 29. avgusta leta 1926, s sedežem v Črenšovcih za čas do 31. decembra leta 1937 (Agrarna zadruga, v: Kalendár Srca Jezušovoga, 1927, str. 79 ss). O delovanju zadruge glej v: Klekl, *Važnejši dogodki*, str. 93 ss.

³⁴ SLS (Slovenska ljudska stranka) je bila tedaj vodilna klerikalna stranka v vsej Sloveniji.

³⁵ Klekl je kot poslanec za katoliško slovensko in hrvaško ljudsko stranko nastopil jeseni leta 1920 in kot tak deloval do 6. januarja leta 1929. Kot pravi sam, je bil program stranke podoben programu madžarske ljudske in krščansko socialistične stranke, le da je vseboval zahtevo avtonomne ureditve države in poleg tega priznaval manjšinske pravice državljanov. Več o njegovi poslanski poti glej: Klekl, *Važnejši dogodki*, str. 68 ss.

³⁶ Slovenski gospodar, 2. IX. 1926, 35/1.

³⁷ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 215–216.

Zborovanja v Murski Soboti, ki se je odvijalo v mestnem parku, se je udeležilo nad 5000 ljudi. Kot prvi³⁸ je spregovoril dr. Korošec o zaskrbljenosti vlade za obubožane kmete in obrtnike ter kot glavnega krivca navedel Radiča: »Radič je največji lažnivec na političnem polju Evrope. Edina rešitev je nova in močna vlada, v kateri bodo zastopane vse stranke. Zahtevamo tudi slovensko avtonomijo in v tej avtonomni Sloveniji mora biti tudi Slovenska krajina, kot polnopravna sestra ostalih hčera matere Slovenije.«³⁹ Zborovalce so s svojim govorom nato navduševali še prekmurski poslanec gospod Klekl, ki jih je pozival v boj proti nameram Radičevcev, akademik Bajlec in bivši minister, poslanec dr. Sušnik, ki je Prekmurce pozdravil v imenu Kranjske.⁴⁰

Iz Murske Sobote se je pot poslancev nadaljevala v Črenšovce, kjer se je ob treh popoldan vršilo drugo protestno zborovanje zoper Radičevo stranko. V Črenšovcih so že plapolale zastave in ljudje so v pričakovanju bili pripravljene na veliki dogodek. Govornike so sprejeli šolska mladina, konjeniki, kolesarji in domala vse prebivalstvo. Skladno s predhodnim zborovanjem sta kot glavna govornika nastopila dr. Korošec in poslanec Klekl. Govoril je tudi g. Jerič in dva zastopnika Madžarov – po Kleklovih⁴¹ navedbah jih je bilo celo več. Protestirali so proti priključitvi Prekmurja Hrvaški in obsodili zamisel Radičeve stranke, saj ta ni vključevala madžarskih manjšinskih pravic, ki jih je SLS ne le priznavala, temveč se je borila za njihovo uveljavitev.⁴²

Tretje srečanje tega dne pa je potekalo v Bogojini, kjer je bilo tega dne proščanje⁴³ in tudi o tem dogodku so poročale Novine.⁴⁴

Zbrana množica 5 tisočih ljudi, ki se zaradi proščanja in blagoslavljanja nove cerkve⁴⁵ ni mogla udeležiti shodov v Črenšovcih in v Murski Soboti, je pripravila svoj shod in se tako pridružila prizadevanjem drugih shodov. In podobno kot na drugih shodih so tudi zborovalci bogojinskega srečanja sprejeli vrsto izjav, med katerimi je tudi ta, v kateri srečamo znamenito opredelitev za Slovenijo: »*Prebivalci Slovenske krajine slovesno izjavlamo, da smo vsikdar bili i da ščemo biti i ostati Slovenci. Mi ljubimo svoj materni jezik i ljubimo častitljivo zgodovinsko ime »Slovenska krajina«. Mi ščemo ostati združeni s svojimi najbližjimi brati Slovenci*

³⁸ Po besedah Kokolja (*Prekmurski Slovenci*, str. 215) in Novin (05. 09. 1926) je shod pričel tajnik SLS-a Franc (oz. Ferdinand) Celec.

³⁹ Slovenski gospodar, 2. IX. 1926, 35/1

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Klekl, Važnejši dogodki, str. 85.

⁴² Prav tam; Prim. tudi: Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 215; Slovenski gospodar, 2. IX. 1926, 35/1.

⁴³ Praznovanje godu zavetnika cerkve (SSKJ, str. 1086).

⁴⁴ Novine, 5. 9. 1926, 36/1.

⁴⁵ Gre za znano župnijsko cerkev Gospodovega vnebohoda v Bogojini, ki je delo znamenitega arhitekta Jožeta Plečnika. Benedikcija nove cerkve je bila odobrena s strani knezoškofijskega ordinarijata, na katerega je prošnjo za benedikcijo, z navedbo morebitnih datumov 22. ali 29. avgust, naslovil pismo Ivan Baša dne 4. avgusta 1926 (*ŠAM*, D 25/1, 1924–1929). Marijin oltar, ki so ga prenesli iz stare v novo cerkev je blagoslovil lendavski župnik, dekan in častni kanonik Florijan Strauss, pridigal pa turniški kaplan Ivan Greif (Smej, *Psalmi vaškega župnika*, str. 220–221).

na drugoj strani Müre v združeni Sloveniji. Mi ne zovražimo bratov Hrvatov, protestiramo pa odločno proti podtikanji, da bi bili Hrvati i neščemo priti pod kakšnošteč hrvatsko oblast ali hrvatsko upravo.»⁴⁶

To je bogojinska resolucija in ta, interpretirana kot prva, se omenja ob slovenskih govorih o Prekmurju v prelomnih in prevratnih dogodkih. Sledile so še tri in vse štiri resolucije je sprejelo okrog 15 tisoč ljudi na vseh treh shodih 29. avgusta leta 1926.

Prvo resolucijo oz. del te, poleg Novin,⁴⁷ navajata še Kokolj⁴⁸ in Smej,⁴⁹ kar še dodatno potrjuje našo končno ugotovitev:⁵⁰ bogojinska resolucija ni bila sprejeta leta 1919, kot nas prepričujejo v uvodu omenjeni politiki, temveč šele leta 1926, v času poskusa t. i. »hrvatizacije« Prekmurja. Ta resolucija oz. vse štiri skupaj Hrvatov niso povsem odvrnile od njihove namere, toda to je že predmet druge obravnave.

Namen pričujočega prispevka je opozoriti na napake slavnostnih govorov in časopisnih poročil, ki se nanje navezujejo. Sklepamo, da je pri govorih, ki so nastajali v kabinetih predsednika države, državnega zbora in predsednika vlade, najverjetneje prišlo do zmotne interpretacije zgodovinskih dejstev. Ker se podatek ne omenja v nobenem delu,⁵¹ posredovanem s strani kabineta sedanjega predsednika DZ, ostaja glavni vir internetno gradivo, na katerega se, kot pravijo, precej sklicujejo pri pripravljanju govorov. Če je temu tako, ostaja vprašanje, od kje potem podatek Milanu Kučanu, ki je kot predsednik Republike Slovenije prvi izpostavil vsebino bogojinske resolucije? Povpraševanje o tem je ostalo žal brez odziva, ker pa gre navsezadnje za zgodovinsko pomembne in ključne dogodke, ki so odločilno zaznamovali usodo Prekmurja, je prav, da uredimo vsaj njihovo sosledje.

⁴⁶ Novine, 5. 9. 1926, 36/1.

⁴⁷ Novine, 5. 9. 1926, 36/1.

⁴⁸ Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 216.

⁴⁹ Smej, Ivan Baša, njegovo življenje in delo, str. 103.

⁵⁰ Originalna listina žal, navkljub številnim poskusom po slovenskih arhivih in drugih tovrstnih ustanovah, ni bila najdena.

⁵¹ Iz dopisa, ki smo ga prejeli iz kabineta sedanjega predsednika državnega zbora (dr. Pavel Gantar), dne 8. 6. 2010, je razvidno, da so bile oporne točke za govor predsednika DZ ob slovesnosti v Beltincih, dne 14. 8. 2009, pripravljene s pomočjo sledeče literature: Čacinovič Rudi (1993), Med dvema cerkvama: zapis dvakrat razočaranega vernika; Vratuša Anton ur. (1989), Narodne manjšine: zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989; Titl Jurij (1970), Murska republika 1919; Kuster Janko ur., Spominski zbornik ob 60 letnici bojev za severno slovensko mejo; Vrečar Marija ur. (2002), Lambert Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/1920; Pleterski Janko (1971), Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: politika na domačih tleh med vojno 1914–1919; Kokolj Miroslav (1984), Prekmurski Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije: 1919–1941; Mal Josip (1928), Slovenci v desetletju 1918–1928: zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine; Slavič Matija (1999), Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki.

Viri in literatura

Arhivski viri

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, 10/348 (Svacomu)

ŠAM – Škofijski arhiv Maribor, D 25/1, 1926 (Pismo Ivana Baše: Prečastiti knezoškofijski ordinarijat!)

Časopisni viri

Muraszombat és vidéke, 9. 2. 1919.

Kalendar Srca Jezušovoga 1927, let. 24; 1932, let. 29.

Novine, 29. 12. 1918; 9. 2. 1919; 16. 3. 1919; 5. 9. 1926.

Slovenski gospodar, 2. IX. 1926, 35/1.

Večer, 24. 8. 2009, 26.

Internetni viri

<http://www2.gov.si/up-rs/2002-2007/bp-mk.nsf/dokumenti/1.8.1999-97-02>.

<http://www.rtvlo.si/slovenija/prekmurje-praznuje-zdruzitev-z-domovino/75071>.

<http://www.rtvlo.si/slovenija/prekmurci-slavijo-zdruzitev/58579>.

<http://www.dz-rs.si/index.php?id=387&type=98&show=64&cHash=1abbefb325>.

Literatura

Fujs, Metka, Ko je bilo Prekmurje republika. *Stopinje*, 1992, str. 86–90.

Fujs, Metka, Prekmurci v dvajsetem stoletju. *Prekmurje na obrobju ali v stičišču evropskih komunikacij: zbornik referatov z znanstvene konference ob 80. Letnici priključitvi Prekmurja k Sloveniji, Murska Sobota, 9. do 11. september 1999 [ur. Janez Balažič in Metka Fujs]. (Zbornik soboškega muzeja. Posebna izdaja)*. Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 2000.

Fujs, Metka, Kako so Prekmurci v desetih mesecih preživeli devet zamenjav oblasti, pa vendar zaupali politiki. *Pokrajinski muzej Murska Sobota: katalog stalne razstave* (ur. Janez Balažič in Branko Kerman). Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 1997, str. 231–238.

Jerič, Josip, Narodni svet. *Slovenci v desetletju 1918–1928 (ur. Josip Mal)*. Ljubljana: Leonova družba, 1928, str. 144–160.

Klekl, Jožef, Važnejši dogodki slovenske pokrajine v Železni in Zala županiji v času od 20. 8. 1914 do 25. 8. 1941. (*Tipkopis prevoda iz madžarščine – PŠK, M. Sobota, fasc. 85a*).

Kokolj, Miroslav, Prekmurje v prevratnih letih 1918–1919. *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920 (zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979)*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1981, str. 53–206.

Kokolj, Miroslav, *Prekmurci Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije 1919–1941*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1984.

Kyovsky, Rudy, Trianonska pogodba in slovensko-ogrska meja. *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920 (zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979)*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1981, str. 236–260.

Liška, Janko, Porajanje in rast narodne zavest prekmurskih Slovencev. *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920 (zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979)*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1981, str. 260–301.

Novak, Drago, Orešnik Ivo, Štičl Herman, *Pomniki NOB v Slovenskih goricah in Prekmurju*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1985.

Novak, Vilko, Učitelji in rešitelji našega ljudstva. *Stopinje*, 1985, str. 29–34.

- Slavič, Matija, Narodnost in osvoboditev Prekmurcev. *Slovenska Krajina. (Zbornik ob petnajstletnici osvobojenja, ur. Vilko Novak)*. Beltinci, 1935.
- Slavič, Matija, *Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1999.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. Ljubljana: DZS, 1995.
- Smej, Jože, Ivan Baša, njegovo življenje in delo. *Stopinje*, 1991, str. 98–103.
- Smej, Jože, *Psalmi vaškega župnika*. Celje: Mohorjeva družba, 1992.
- Škafar, Ivan, Župnija Gospodovega vnebohoda v Bogojini. *Stopinje*, 1980, str. 36–46.
- Škafar, Vinko, Prizadevanja za škofijo po prvi svetovni vojni. *Škofija Murska Sobota: zgodovinski oris krščanstva v Pomurju: almanah ob ustanovitvi škofije Murska Sobota [ur. Stanislav Zver in Franc Kuzmič]*. Murska Sobota: Župnijski zavod sv. Miklavža, 2006.